

УДК 336.71

ВАЛЮТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

БАРТОШ Ольга Михайлівна,

старший викладач кафедри фінансів та банківської справи

Черкаського навчально-наукового інституту

ДВНЗ «Університет банківської справи»

Анотація. *Висвітлено основні питання валютного регулювання з огляду на проект закону України про валюту. Описано зміст основних принципів валютного регулювання. Визначено об'єкти, форми та інструменти валютного регулювання.*

Ключові слова: *валютне законодавство, валютне регулювання, валютний курс.*

Постановка проблеми. Зміни в управлінні валютними відносинами в державі зумовили розвиток і поширення негативних явищ, серед яких: недостатній рівень інвестицій, стрімке падіння курсу гривні, надмірне внутрішнє і зовнішнє навантаження. Усе це призвело до дефіциту платіжного балансу, різкого погіршення стану валютного ринку і необхідності фінансової підтримки з боку МВФ та інших міжнародних організацій. За цих умов актуальним є використання адекватних заходів регулювання валютного ринку, який включає безліч різних аспектів — економічних, організаційних і правових. Єдиним інструментом регулювання взаємостосунків між учасниками зовнішньоекономічних угод є відповідна правова система, побудована як на національних, так і на міжнародних стандартах. Тому в сучасних умовах валютне законодавство займає важливе місце у правовому регулюванні валютних відносин, виступає інструментом державного регулювання у проведенні грошово-кредитної політики та спрямоване на підвищення ефективності національної валютної системи, а також на реалізацію валютної політики держави, подолання фінансової кризи тощо.

Аналіз останніх джерел. У науковій літературі активно обговорюють аспекти валютної політики, зовнішньоекономічної діяльності, проблеми валютного ринку, валютного курсу тощо. Дослідженням як сутності, так і практичної реалізації зазначених проблем займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, зокрема В. Д. Базилевич, В. М. Геєць, Я. В. Бе-

Аннотація. *Высветлены основные вопросы валютного регулирования, учитывая проект закона Украины о валюте. Описано содержание основных принципов валютного регулирования. Определены объекты, формы и инструменты валютного регулирования.*

Ключевые слова: *валютное законодательство, валютное регулирование, валютный курс.*

лінська, Дж. М. Кейнс, О. І. Лаврушин, О. І. Береславська, А. С. Гальчинський, О. В. Дзюблюк, Ф. О. Журавка, В. В. Коваленко, Л. В. Кузнецова, В. І. Міщенко тощо. Учені по-різному трактують сутність категорій валютного ринку і змісту валютного законодавства. На сьогодні у зв'язку з розробленням нового валютного законодавства потребують пояснення принципи та інструменти валютного регулювання.

Метою статті є пояснення теоретичних засад валютного регулювання з урахуванням проекту нового закону про валюту.

Виклад основного матеріалу. Валютне законодавство України як інструмент державного регулювання, відповідно до економічної ситуації у країні, постійно розвивається і вдосконалюється.

Валютне регулювання визначає порядок міжнародних розрахунків і проведення валютних операцій, закріплене національним законодавством і міжнародними угодами [1, с. 19]. Національна система валютного регулювання пов'язана із системою валютних відносин на території держави, які регулюються національним законодавством і нормами міжнародного права. Її основна функція полягає у формуванні та підтримці системи взаємодії національних і світових грошей [2, с. 389]. Тому за допомогою валютного регулювання держава прагне захистити національну валюту, підтримати її стійкість, забезпечити потрібний рівень валютних резервів країни тощо. Основний масив підзаконних актів, які детально регламентують питання валютного регулювання, становлять постанови,

інструкції, положення, правила, накази, які видають Національний банк України та інші центральні органи виконавчої влади.

Система міждержавного регулювання регламентується міжнародними угодами, основними функціями якої є: визначення і формування міжнародних платіжних засобів, міжнародних грошових одиниць, способи регулювання валютних курсів, розвиток міжнародних розрахунків і міжнародного кредитування. Валютне регулювання на міждержавному рівнях здійснюють міжнародні кредитно-фінансові установи та організації (Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Європейський центральний банк та ін.), які розробляють механізм ефективного безкризового розвитку валютних відносин на рівні світового господарства [2, с. 389]. На сьогодні, ураховуючи економічні зміни у країні, чинне валютне законодавство недосконале і застаріле. Тому щоб ліквідувати надмірну зарегульованість, складність і необґрунтовану бюрократизацію системи валютного регулювання, мета Національного банку — зробити валютне регулювання простим, зрозумілим і прозорим, ураховуючи міжнародні вимоги.

Угодою про асоціацію із ЄС від 27.06.2014 Україна взяла зобов'язання щодо адаптації валютного законодавства до норм і стандартів ЄС. Над розробленням нового законодавства 2017 року працювала робоча група за участі експертів, залучених Європейською комісією в рамках проекту EU-FINSTAR. Нове валютне регулювання буде втілене в життя за Законом України «Про валюту», проект якого ухвалила Верховна Рада України.

Законом визначено головні цілі змін у валютному законодавстві:

- прозорість, спрощеність і зрозумілість валютного регулювання;
- виведення обмежень і регуляцій на підзаконний рівень — можливість для НБУ оперативно застосовувати інструментарій відповідно до стану платіжного балансу та кон'юнктури ринку;

– чіткий розподіл повноважень центральних органів влади в законодавстві України;

– усунення невідповідності (протиріч) у законодавстві;

– відповідність норм законодавства сучасним реаліям [3].

За Конституцією України, гривня зберігатиме функцію грошей, залишаючись єдиним законним засобом для розрахунків за товари і послуги, проте запропонована концепція валютного регулювання передбачає спеціальне використання іноземної валюти для здійснення іноземних інвестицій та пов'язаних із ними операцій, надання банківських послуг тощо.

Як зазначено в концепції нового валютного регулювання, Національним банком визначені пріоритети валютної лібералізації, згідно з якими перевага надається довгостроковим прямим інвестиціям, які більш стабільні, менш схильні до повернення.

Серед портфельних перевага надається акціям, що характеризують як спільний ризик, так і додаткові вигоди [4].

Законодавство і банківська система повинні надавати суб'єктам валютного ринку таку кількість інструментів, які забезпечували б як здійснення розрахунків, так і покриття ризиків, які виникають у зв'язку з цим. При цьому інструменти повинні забезпечувати гнучкість і можливість швидкого реагування на зовнішні умови, що постійно змінюються.

Варто відзначити, що попри складний і багаторівневий характер валютного регулювання, валютне законодавство України базується на певних принципах, які є вихідними нормативно-керівними положеннями правового режиму і механізму державного валютного регулювання. Регулювання економіки згідно з методами нового закону передбачає створення умов, за яких економічний суб'єкт сам ухвалює рішення, що відповідають інтересам держави. Відповідно до проекту закону про валюту принципи валютного регулювання враховують як обмеження, так і норми міжнародного права (табл. 1).

Таблиця 1

Основний зміст принципів валютного регулювання

Принципи	Пояснення
Незалежність монетарної політики держави	монетарна політика держави, через яку Національний банк контролює обсяг пропозиції грошей, спрямована на підвищення ефективності національної валютної системи та реалізацію валютної політики

Принципи	Пояснення
Гнучкий валютний курс	запропонована концепція валютного регулювання передбачає використання плаваючого валютного курсу для здійснення іноземних інвестицій та пов'язаних із ними операцій, надання банківських послуг тощо
Незалежність Національного банку України у формуванні та впровадженні валютної політики	незалежність визначається ступенем невтручання уряду в питання валютного регулювання. Виходячи з визнаних міжнародним науковим співтовариством критеріїв, Україна їм відповідає. Дія нового Закону не поширюється на валютні операції, що проводять органи державної влади в межах своїх повноважень від імені та за рахунок держави
Пріоритет ринкових інструментів валютного регулювання над адміністративними	за допомогою валютного регулювання забезпечується формування валютних коштів, їх накопичення і використання. З цією метою в державі створюються валютні фонди. Режим вільного руху капіталу передбачає відсутність валютних обмежень, а отже, не потребує валютного контролю як інструменту контролю за їх дотриманням. Натомість дотримання валютного законодавства в цілому покладається на валютний нагляд
Свобода проведення валютних операцій	це означає, що будь-які валютні операції між резидентами і між резидентами та нерезидентами в іноземній та національній валютах зможуть здійснюватися без обмежень
Здійснення державної політики у сфері валютного регулювання і валютного нагляду з метою забезпечення стабільності фінансової системи та платіжного балансу України	Національний банк може їх запроваджувати за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та/або фінансової системи країни, тиску на платіжний баланс України, що може загрожувати досягненню цілей грошово-кредитної політики. Наявність підстав для запровадження таких заходів захисту має підтверджувати Рада з фінансової стабільності. А діяти валютні обмеження повинні лише протягом чітко обмеженого строку — не довше ніж шість місяців

Також на рівні із загальноприйнятими принципами правового регулювання валютним правовідносинам притаманні свої специфічні принципи, серед яких: принцип попередження незаконного витоку капіталу за кордон і мобілізації валютних ресурсів; принцип конвертації валюти України за поточними операціями; принцип обмеження використання іноземної валюти у внутрішньому обороті; принцип здійснення контролю за обігом іноземної валюти і валютних цінностей. Дотримання всіх вищезазначених принципів можливе за умови вдалого поєднання застосування економічних методів валютного регулювання в Україні.

Головним виконавчим органом управління валютою є Національний банк України, який на різних етапах економічного розвитку країни визначає основні завдання здійснення валютного регулювання і контролю.

Об'єктами, на які частіше всього направляються регулятивні заходи, є валютний курс і валютні цінності.

Вибір об'єктів валютного регулювання залежить від економічної ситуації в державі. А це означає, що центральний банк країни повинен здійснювати орієнтацію на один або декілька об'єктів валютного регулювання одночасно (табл. 2).

Таблиця 2

Валютне регулювання

Мета	Запровадження вільного проведення валютних операцій, правове забезпечення єдиної державної політики у сфері валютних операцій на території України
Об'єкти регулювання	- валютний курс національної грошової одиниці - валютні цінності: а) національна валюта б) іноземна валюта в) банківські метали
Форми валютного регулювання	- дисконтна політика - девізна політика - диверсифікація валютних резервів - отримання або надання кредитів та субсидій

Інструменти	девальвація валюти ревальвація валюти валютна інтервенція корекція облікових ставок валютні обмеження установлення режимів конвертованості валют
-------------	---

Спрямованість валютної політики визначає форми валютного регулювання. В основному всі регулятивні інструменти НБУ направлені на стабілізацію валютного курсу, тому пріоритет-

ними інструментами його грошово-кредитної політики є дисконтна політика, девізна політика, диверсифікація валютних резервів, отримання або надання кредитів та субсидій (табл. 3).

Таблиця 3

Форми валютного регулювання

Форми валютного регулювання	Пояснення
Дисконтна політика	полягає у зміні облікової ставки центрального банку. Спрямована на регулювання валютного курсу й платіжного балансу шляхом впливу на рух короткострокових капіталів і динаміки внутрішніх кредитів (грошової маси, цін, сукупного попиту)
Девізна політика	метод впливу на курс національної валюти шляхом купівлі продажу іноземної валюти (девізів). Для підвищення курсу національної валюти центральний банк продає, а для зниження — купує іноземну валюту. Девізна політика має різновиди: валютні інтервенції, валютні обмеження і валютний контроль та диверсифікація валютних резервів
Диверсифікація валютних резервів	політика держави і банків, спрямована на регулювання структури валютних резервів шляхом включення до їхнього складу різних валют, проведення валютної інтервенції й захист від валютних ризиків. Її прояв — продаж нестабільних валют і придбання більш стійких
Отримання або надання кредитів та субсидій	регулюється порядок отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті, у тому числі поворотної фінансової допомоги, від нерезидентів, у тому числі порядок реєстрації договорів, які передбачають виконання резидентами боргових зобов'язань перед нерезидентами за залученими від нерезидентів кредитами, позиками в іноземній валюті, а також порядок надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам і видачі резидентам індивідуальних ліцензій Національного банку на переказування за межі України іноземної валюти з метою надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам

Примітка. Складено за [1; 2; 5; 6].

Основою валютного регулювання є вплив на валютний курс. Зазвичай кожна країна зацікавлена у стабільності національної валюти, адже це забезпечує стабільність як внутрішньої, так і

зовнішньої економічної політики. Однак у певних умовах може проводитися політика як на зниження, так і на зростання курсу національної валюти (табл. 4).

Таблиця 4

Основні інструменти валютного регулювання НБУ

Інструменти	Мета	Регулятивні функції
Девальвація валюти	зниження обігового курсу національної валюти	– стимулювання споживчого попиту на внутрішньому ринку; – підвищення конкурентоздатності та поліпшення торгівельних позицій країни на світовому ринку
Ревальвація валюти	підвищення курсу національної валюти	стримування попиту на внутрішньому ринку і стимулювання товарного імпорту та припливу інвестицій

Інструменти	Мета	Регулятивні функції
Валютна інтервенція	вплив центрального банку країни на валютний ринок і валютний курс, який здійснюється шляхом купівлі-продажу банком на валютному ринку великих партій іноземної валюти	регулює співвідношення на валютному ринку попиту і пропозиції певної валюти, що викликає кореляцію її обмінного курсу. Здійснюється за рахунок офіційних золотовалютних резервів, короткострокових взаємних кредитів центрального банку в національній валюті («своп»)
Зміна облікової ставки	вплив на курсові співвідношення	підвищення облікових ставок Національного банку призводить до зростання (завдяки підвищеному попиту) курсу валюти, а скорочення — до зниження курсу
Валютні обмеження	тимчасові заходи від кризових явищ регламентують права громадян та юридичних осіб щодо обміну валюти своєї країни на іноземну, а також здійснення інших валютних операцій	– вводяться на підставі рішення Ради фінансової стабільності; – строк до шести місяців з можливістю пролонгації
Установлення режимів конвертованості валют	здатність до вільного обміну національної валюти на інші валюти	за режиму повної конвертованості всі суб'єкти валютного ринку мають можливість вільно здійснювати як поточні, так і інвестиційні валютні операції за всіма видами операцій платіжного балансу

Політика зниження рівня курсу національної валюти вигідна в тих умовах, коли в даній країні експорт переважає імпорт. Політика на зростання курсу національної валюти доцільна в тому разі, коли переважає імпорт товарів та послуг і витрати імпортерів на закупівлю валюти для оплати поставок у країну зменшуватимуться [2, с. 389]. В українському законодавстві відсутній юридично закріплений перелік інструментів валютного регулювання.

Світовий досвід засвідчує, що інструменти валютного регулювання, які використовують країни, не характеризуються однаковим ступенем ефективності. Одні з них є надзвичайно дієвими і їх можна застосовувати окремо, другі — потребують обов'язкового доповнення іншими, тобто сумісного або комплексного використання. Усе залежить від рівня економічного розвитку країни і ступеня зрілості ринкових відносин. При цьому особливо важливим є зміни, до яких призвела глобалізація сфери валютних відносин. Інструменти валютного регулювання перестали бути виключно внутрішніми засобами реалізації валютної і грошово-кредитної політики і перетворилися в могутні регулятори економічного та політичного впливу одних країн на інші [7].

Нове валютне законодавство матиме принципово новий підхід до валютного регулювання і гарантуватиме вільний рух капіталу на законодавчому рівні. Як для інвестування українського бізнесу, так і для виведення коштів за кордон

іноземцям і громадянам України не потрібно суттєво спрощувати дозвільні процедури та бюрократію з боку регулятивних органів. За новим законодавством не потрібно ліцензій і дозвільних документів для переказу коштів із України за кордон і, навпаки, для інвестицій за кордон (окрім, документа, який показує джерела походження коштів), на відкриття рахунків за кордоном в іноземних банках, придбання майна та цінних паперів, очікують і відміни регулювання валютообмінних операцій.

Великі зміни на валютному ринку НБУ має узгоджувати з МВФ. Тому наявний план, погоджений із програмою МВФ, але економічна нестабільність країни не дозволяє прискорити процес змін. Україна взяла на себе зобов'язання імплементувати європейські стандарти і створити умови для вільного руху капіталу до 2019 року. Згідно із законом про Національний банк, у нього три основні завдання — макроекономічна стабільність, фінансова стабільність і сприяння економічному зростанню.

Лібералізацію розпочато з послаблення тимчасових антикризових обмежень, які були потрібні у 2014–2015 роках для стабілізації ситуації на грошово-кредитному і валютному ринках. На сьогодні валютні обмеження від НБУ закріпила постанова Правління Національного банку України від 13 грудня 2016 року № 410 «Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України», яка не містить граничного строку дії і до неї постійно вносять-

ся зміни та доповнення. На сьогодні налічується 23 зміни і доповнення, останні зареєстровані постановою № 31 від 29.03.2018, якими поступово скасовуються окремі обмеження. Як бачимо, поступове скасування тимчасових обмежень відбувається відповідно до визначених Національним банком етапів, якщо сприяють макроекономічні умови. Повна лібералізація валютного ринку надзвичайно вигідна для компаній, що дасть можливість українським підприємствам залучати додаткові ресурси за кордоном для розвитку бізнесу. Тому остаточне скасування адміністративних валютних обмежень можливе не раніше введення в дію законодавства про міжнародну співпрацю України в галузі оподаткування, який визначатиме [8]:

- правила оподаткування контрольованих іноземних компаній;
- правила звітності в розрізі країн для міжнародних груп компаній;
- правила щодо обмеження витрат на фінансові операції з пов'язаними особами;
- правила оподаткування постійного представництва;
- заходи стосовно запобігання зловживанням у зв'язку із застосуванням договорів про уникнення подвійного оподаткування;
- процедури стосовно врегулювання спорів з питань застосування конвенцій про уникнення подвійного оподаткування;

– а також запровадить міжнародні стандарти для автоматичного обміну фінансовою інформацією.

Висновки. Отже, на сьогодні розроблені пропозиції Національного банку України щодо законодавчих змін, потрібних для запровадження нової моделі валютного регулювання, які передбачаються в новому законі про валюту.

Законопроект передбачає збереження мінімально необхідних повноважень Національного банку України для перешкоджання дестабілізації валютного ринку.

Закон буде єдиним рамковим законодавчим актом, що регулюватиме питання організації валютного регулювання і здійснення валютного нагляду, визначатиме права і обов'язки суб'єктів валютних операцій та відповідальність за порушення ними норм валютного регулювання.

Водночас конкретні норми будуть виведені на рівень підзаконних актів.

Ухвалення закону про валюту надасть змогу вдосконалити законодавчу базу і привести її у відповідність з європейськими практиками про вільне переміщення капіталу, що розширить можливості резидентів щодо розвитку зовнішньоекономічної діяльності та в майбутньому будуть створені умови для інвестування капіталу в українську економіку, розвитку міжнародних зв'язків тощо.

Список використаних джерел

1. Лапчук Б. Ю. Валютна політика : навч. посіб. / Б. Ю. Лапчук. — Київ : Знання, 2008. — 212 с.
2. Енциклопедія для банкіра : у 2 т. — Том 2 (практична термінологія) / ред. кол. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко, д-ра екон. наук, проф. Р. А. Слав'юка. — Київ : УБС НБУ, 2013. — 547 с.
3. Закон України «Про валюту» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=53357806>.
4. Концепція нового валютного регулювання [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=40253908>.
5. Бездітко Ю. М. Валютне регулювання : навч. посібник / Ю. М. Бездітко, О. О. Мануйленко, Г. А. Стасюк. — Херсон : ОЛДІ-плюс, 2004. — 272 с.
6. Божидарнік Н. В. Валютні операції : підручник / Н. В. Божидарнік, Т. В. Божидарнік. — Київ : «Центр учбової літератури», 2013. — 698 с.
7. Береславська О. І. Інструменти валютного регулювання [Електронний ресурс] / О. І. Береславська, В. А. Овсяник // Збірник наукових праць Національного університету Державної податкової служби України. — 2014. — № 1. — С. 8–9. — Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znpnudps_2014_1_3.pdf.
8. Національний банк України розпочинає публічне обговорення законодавчих змін... [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://bank.gov.ua/article/53303972?annId=53303973>.